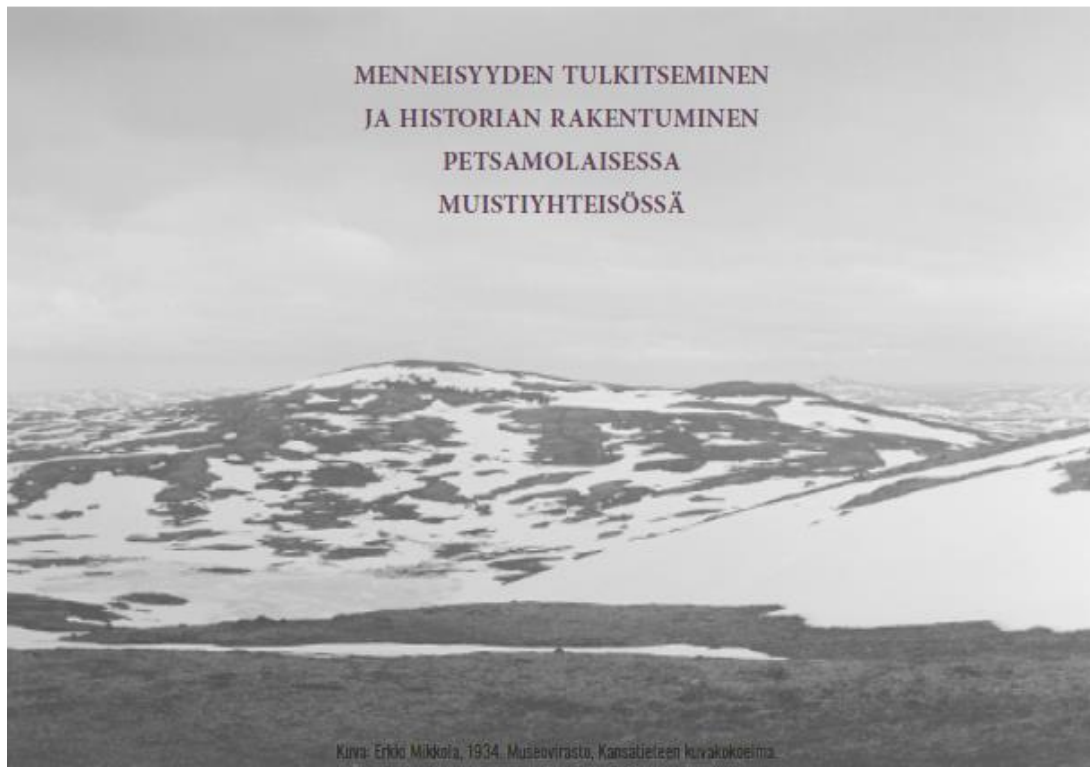

Tiina Harjumaa

MENETETTY JA LÄSNÄ OLEVA PETSAMO

MENNEISYYDEN TULKITSEMINEN
JA HISTORIAN RAKENTUMINEN
PETSAMOLAISESSA
MUISTIYHTEISÖSSÄ

Kuva: Eriko Mikkola, 1934. Museovirasto, Kansatieteiden kuvakokoelma.

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 327

TIINA HARJUMAA

MENETETTY JA LÄSNÄ OLEVA PETSAMO **Menneisyyden tulkitseminen ja historian** **rakentuminen petsamolaisessa muistiyhteisössä**

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan
suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi
Lapin yliopiston luentosalissa 2 joulukuun 11. päivänä 2021 kello 12.

Tiina Harjumaa

Menetetty ja läsnä oleva Petsamo. Menneisyyden tulkitseminen ja historian rakentuminen petsamolaisessa muistiyhteisössä

Rovaniemi: Lapin yliopisto 2021, 322 sivua

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 327

ISBN 978-952-337-295-5

ISSN 1796-6310

Yli 5 500 petsamolaista joutui jättämään kotiseutunsa pysyvästi, kun Suomelle vuosina 1920–1944 kuulunut Petsamo luovutettiin Neuvostoliitolle syksyllä 1944 toisen maailmansodan rauhanneuvotteluissa. Kulttuurihistorian tutkimusalaan kuuluva väitöskirjani tarkastelee petsamolaisten ja heidän jälkipolviensa ylisukupolvista muistitietoa – miten tämä muistiyhteisö hahmottaa Petsamon ja petsamolaisten menneisyyden, miten he välittävät sitä eteenpäin ja mitä se heille merkitsee? Kyse on samalla petsamolaisten menneisyysuhteesta, siitä miten he suhtautuvat menneisyyteensä ja miten se näyttäytyy nykyisyydessä.

Tutkimuksen metodologia rakentuu pohjoisen kulttuurihistorian, uuden sota-historian ja muistitietotutkimuksen varaan. Aiempien petsamolaisia käsittelevien tutkimusteni perusteella olen päätenyt tarkastelemaan petsamolaista muistitietoa jälkimuistina eli *postmemoryna*. Kyseessä on tutkija Marianne Hirschin käyttämä käsite, joka tarkoittaa jälkipolville välittyneitä muistoja ja tulkintoja, jotka liittyvät usein traumaattisiin tapahtumiin. En väitä, että Petsamon ja petsamolaisten menneisyys olisi kaikille ja kaikilta osin traumaattinen, mutta se sisältää useita kipupisteitä, joita on työstetty eri aikoina, eri tavoilla ja eri yhteyksissä. Olen tuonut tätä moninaisuutta esille analysoimalla muistitietoa historiakuvina, historiakulttuurina sekä historiapolitiikkana.

Lähdeaineistoni koostuu haastatteluista ja erilaisista kirjallisista teksteistä ja julkaisuista. Näitä muistitietoa valottavia lähteitä on julkaistu erityisesti Petsamo-Seura ry:n *Petsamolaista*-lehdissä (1975–2020). Ajallisesti muistitieto ulottuu aina 1500-luvulle Petsamon luostarin vaiheisiin ja kantautuu näihin päiviin saakka.

Sotavuodet 1939–1944 muodostavat vedenjakajan petsamolaiselle muistitiedolle. Kotiseudun menetys toisen maailmansodan rauhanneuvotteluissa hajotti ihmiset eri puolille Suomea mutta antoi samalla alkusysäyksen menneisyyden työstämiselle. Muistitiedossa on havaittavissa ”aika ennen” eli elämä Petsamossa, sota- ja evakko-vuosien aiheuttama murros ja katkos sekä sitä seurannut ”aika jälkeen”, jolloin pet-

samolaiset rakensivat uudenlaista yhteisöllisyyttä ja petsamolaista historiakulttuuria omassa arjessaan. Samalla on vahvistunut tulkinta sinnikkäistä ja sisukkaista ankaran luonnon keskellä asuneista Petsamon asuttajista ja siirtolaisista, jotka ovat olleet alati eri tahojen hyötymispyrkimysten keskellä ja maailmanpoliittisten konfliktien pyörteissä.

Siirtolaisuus eli pakotettu lähtö ja kotiseudun menetys ovat välittyneet sukupolvelta toiselle irrallisuuden ja juurettomuuden kokemuksina. Petsamolaiset kokevat jääneensä historian marginaaliin, jolloin he pyrkivät kiinnittymään osaksi kansallista historiaa ja suomalaisuutta aktiivisella julkaisu-, muistelu- ja seuratoiminnalla ja rakentamalla yhteyksiä museoihin, arkistoihin ja tutkijoihin. Tällä tavalla he kasvattavat juuriaan osaksi menneisyyttä, joka muuten tuntuu lipeävän käsistä ja johon liittyy useita kipukohtia. Petsamolaisten menneisyysuhde on nostalginen, mutta se ei tarkoita vain tuskaisaa koti-ikävää ja menneisyyden kaipuuta. Nostalgia on myös hedelmällinen kasvualusta monipuolisille tulkinnoille.

avainsanat: Petsamo, petsamolaiset, maan sisäiset siirtolaiset, muistitieto, muistiyhteisö, historiakuvat, historiakulttuuri, historiapolitiikka, jälkimuisti, kulttuurihistoria
